

УДК 378.22.013.04
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-2-6

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ СТУДЕНТІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПЕРВИННОЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ

Бутузова Лариса Петрівна,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Житомирський державний університет імені Івана Франка
lorabutuzova@gmail.com
ORCID 0000-0002-2112-5211

Сидоренко Наталія Іванівна,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Житомирський державний університет імені Івана Франка
sidorenkon2707@gmail.com
ORCID 0000-0003-3240-2111

У статті аналізуються роботи вітчизняних та закордонних авторів, присвячених проблемі самовизначення та самооцінки студентів. **Метою** статті є висвітлення результатів теоретико-емпіричного дослідження та порівняльного аналізу співвідношення очікуваної та загальної самооцінки студентів різних років навчання. У роботі використано порівняльний та емпіричні **методи** дослідження самооцінки студентів. У **результаті** проведеного емпіричного дослідження було виявлено, що самооцінка студентів різного року навчання зазнає певних змін, на які впливають як особисті обставини, так і певні знання, одержані під час навчання. Для студентів першого курсу характерна невідповідність загальної та очікуваної самооцінки. Вони оцінюють себе нижче оточуючих людей, водночас їх здоров'я та розумові здібності оцінюються ними на середньому рівні, а характер і щастя оцінюються досить низькими. Студенти другого курсу мають загалом середній рівень загальної самооцінки, показники «здоров'я», «розум», «характер» і «щастя» знаходяться на середньому рівні. Проте виявлено найбільшу розбіжність між загальною самооцінкою та очікуваною оцінкою. Тобто можна говорити про надмірну самокритику. Такі показники, як «здоров'я», «я», «характер» і «щастя», знаходяться переважно на середньому рівні. Студенти третього курсу також мають певні розбіжності між загальною та очікуваною самооцінкою, але вони не такі значні, як у студентів першого та другого курсів. Вони вже можуть більш адекватно оцінювати себе, беручи до уваги оцінку оточуючих людей. Водночас їхнє здоров'я, розумові здібності, характер і щастя оцінюються на середньому рівні. Студенти четвертого курсу оцінюють себе найадекватніше, їхня самооцінка співпадає з очікуваною оцінкою. Проте більшість із них низько оцінює свої розумові здібності, особливості характеру і щастя. **Висновки:** порівняльний аналіз результатів показав, що найбільш адекватно оцінюють себе студенти четвертого курсу, а найбільш критичними до себе є студенти другого року навчання.

Ключові слова: звичайна та очікувана самооцінки, самосвідомість, самооцінка, студенти різних курсів навчання, порівняльний аналіз.

FEATURES OF STUDENTS' SELF-ESTEEM AT DIFFERENT STAGES OF PRIMARY PROFESSIONALIZATION

Butuzova Larysa Petrivna,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of General,
Age-Related and Pedagogical Psychology
Zhytomyr Ivan Franko State University
lorabutuzova@gmail.com
ORCID 0000-0002-2112-5211

Sydorenko Nataliia Ivanivna,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of General,
Age-Related and Pedagogical Psychology
Zhytomyr Ivan Franko State University
sidorenkon2707@gmail.com
ORCID 0000-0003-3240-2111

Purpose. The article analyzes a number of publications of Ukrainian and foreign authors which are devoted to the problem of students' self-determination and self-esteem. The aim of the article is to highlight the results of the theoretical and empirical research and the comparative analysis of the correlation of students' expected

and overall self-esteem in different years of study. The paper uses comparative and empirical **methods** of research for studying students' self-esteem. As a **result** of the conducted empirical study, it was found out that students' self-esteem in different years of study undergoes certain changes which are influenced both by personal circumstances and certain knowledge gained in the educational process. The comparative analysis of results of the conducted research has revealed a discrepancy between first-year students' expected and overall self-esteem. They estimate themselves lower than the people around them, at the same time they estimate their health and intellectual abilities as average while rating their character and happiness rather low. Second-year students mostly have an average level of general self-esteem, their indicators of "health", "intellect", "character" and "happiness" being average. However, we saw the greatest discrepancy between their expected and overall self-esteem, that is, we can talk about excessive self-criticism. Such indicators as "health", "intellect", "character", and "happiness" are, in most cases, at an average level. Third-year students also have certain divergences between their expected and overall self-esteem but they are not as considerable as those of first-year and second-year students. They can already estimate themselves more adequately, taking into account the estimations of the people around them. At the same time, their health, intellectual abilities, character and happiness are estimated as average. Fourth-year students estimate themselves in the most adequate way, their self-esteem coinciding with the expected estimation.

Conclusions. The comparative analysis has revealed that fourth-year students estimate themselves in the most adequate way while second-year students appear to be the most critical towards themselves.

Key words: *normal and expected self-esteem, self-consciousness, self-esteem, students in different years of study, comparative analysis.*

Вступ

Проблемі самосвідомості та самооцінки особистості присвячено чимало досліджень у вітчизняній та закордонній психології. Вітчизняні психологи А.В. Захарова (1993), І.С. Кон (1984), Л.А. Онуфрієва (Онуфрієва, 2013) та ін.) розглядали самооцінку як складову частину самосвідомості особистості, як продукт її розвитку. Предметом дослідження цих та інших авторів був процес формування, становлення самооцінки, динаміка її властивостей в онтогенезі. При цьому самооцінка розглядалася ними як один із компонентів, що складають самосвідомість. Так, А.В. Захарова (1993) аналізувала самооцінку в загальному контексті становлення не лише самосвідомості, але й більш широкого кола проблем вивчення особистості.

Становлення особистісної та професійної самооцінки студентів – майбутніх педагогів було предметом вивчення Н.Є. Шафаржинської (1986).

У роботах І.С. Кона аналізуються проблеми, пов'язані з особистою відповідальністю, моральною самосвідомістю, Я-концепцією. Його дослідження свідчать, що самооцінка пов'язана з однією із центральних потреб людини – в самоствердженні, що визначається відношенням її дійсних досягнень до того, на що людина претендує, які цілі перед собою ставить – рівня домагань (Кон, 1984). Їхнє становлення в юнацькому віці є взаємозалежними та взаємодетермінованими (Бутузова, Дмитрієва 2016).

У закордонних дослідженнях питання самосвідомості та самооцінки вивчалися в контексті кроскультурного порівняння показників якості життя (Diner, 2009), впливу та взаємозв'язків з успішністю діяльності

(Boud, 2013) та багатьох інших, переважно прикладних, контекстах.

Аналіз робіт цих та інших авторів показав, що самооцінка – достатньо складне утворення людської психіки. Вона виникає на основі узагальнювальної роботи процесів самосвідомості, яка проходить різні етапи в ході становлення самої особистості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема самооцінки студентів розглядається в останні роки крізь різноаспектну призму. Так, ще в дослідженні Н.Є. Шафаржинської (Шафаржинська, 1986) доведено, що самооцінка тісно пов'язана з успішністю в діяльності та потребою в самоствердженні. У роботі І.М. Ушакова та М.Ю. Кубанова (2011) підтверджуються дані, отримані О.А. Залученовою у 1992 році щодо часті самооцінки в саморегуляції навчальної діяльності студентів. Автори підтверджують тісний зв'язок рівня самооцінки, рівня домагань та успішності учбової діяльності.

В аналогічному контексті Л.А. Онуфрієва розглядає її як важливу передумову професійного становлення. Вона зазначає, що самооцінка визначає формування цілої низки професійно значущих якостей (Онуфрієва, 2013). К.П. Радзивіл досліджував взаємозв'язок самооцінки та професійних очікувань студентів – майбутніх психологів (Радзивіл, 2015).

Досить поширеним є контекст наукового пошуку взаємозв'язків самооцінки студента з різними особистісними характеристиками: тривожністю (виявлена обернена залежність), критичністю, рефлексивністю (Ширапова, 2005).

Активно розробляється й аспект залежності самооцінки студентів від особливостей діяльності, успішності та поведінки

студентів. Д. Буоуд, узагальнюючи результати практичних спостережень щодо покращення навчання студентів через вдосконалення їхньої самооцінки, розробив ефективну систему фіксації динаміки змін самооцінки студентів різних професійних спрямувань з окресленням найсуттєвіших факторів впливу на успішність діяльності (Boud, 2013).

Кроскультурне вивчення корелятивів самооцінки студентів у царині загальної задоволеності ними життям та різними його областями (друзі, сім'я, фінанси) засвідчило, що на індивідуальному рівні самооцінка позитивно корелювала із задоволеністю життям для всієї вибірки. Зв'язки фінансової, дружньої та сімейної задоволеності із загальною задоволеністю життям та самооцінкою різнилися відповідно до рівня життя в країні. Індивідуалізм суспільства, на думку вчених, проявився у вищій залежності від фінансової задоволеності в бідніших країнах (Diener, 2009).

В юнацькому віці самооцінка, з одного боку, – це когнітивний процес: для успішної діяльності індивід зацікавлений в об'єктивному знанні себе та власних якостей. З іншого боку, самооцінка часто виступає засобом психологічного захисту: бажання мати позитивний образ «я» нерідко спонукає індивіда перебільшувати свої достоїнства і зменшувати недоліки (Бутузова, Дмитрієва 2016). Співвідношення цих двох функцій та їх вікова динаміка дотепер не зовсім ясні. Окрім того, нез'ясованим залишається науково-практичний аспект того, на якому етапі первинного входження в професію відбуваються найсуттєвіші зміни у співвідношенні очікуваної та реальної самооцінки студентів як майбутніх професіоналів.

У нашій статті ми поставили за **мету** визначити особливості співвідношення очікуваної та загальної самооцінки у студентів на різних етапах первинної професіоналізації.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Проблема самооцінки студентів неодноразово ставала предметом спеціальних досліджень. Д.Д. Ширапова, досліджуючи психологічні фактори розвитку професійної самооцінки студентів, встановила, що під час навчання в закладі вищої освіти загальної для всіх студентів зміни професійної самооцінки не відбувається. Характер зміни професійної самооцінки залежить від особистісних та індивідуальних факторів (Ширапова, 2005). Суттєва зміна відбувається в більш соціально-орієнтованих студентів. Виходячи із цих даних, ми припустили, що саме поява практико-орієнтованих дисциплін на 2-3 курсі навчання за педагогічними

спеціальностями може стати своєрідним каталізатором таких змін у самооцінці студентів.

Самооцінка студента включає такі елементи: образ «Я – реального», «Я – ідеального» і результат співставлення цих образів та самоставлення до результату співставлення. Самооцінка виконує регулюючу функцію і є ставленням особистості до результатів зіставлення своїх образів реального й ідеального «Я» та визначає формування цілої низки професійно значущих якостей (Онуфрієва, 2013). Крім того, вже загальноновизнаним став факт, що несприятлива самооцінка (слабка віра в себе, страх зустрітися з відмовою) в юнацькому віці призводить до порушень поведінки, зниження самоповаги, активації конформістських реакцій у важких ситуаціях, глибокої зміни сприйняття.

Зміст самооцінки багатоаспектний. Єдина цілісна самооцінка особистості формується на основі самооцінок окремих сторін її психічного світу. Форми взаємодії самооцінок можуть бути найрізноманітніші: єдність, узгодженість, взаємодоповнення, але нерідко вони знаходяться і в конфліктних стосунках. Ці зв'язки між окремими самооцінками передують процесу вироблення єдиної самооцінки, супроводжують його і виражаються в постійних пошуках людиною самої себе (Кон, 1984).

У своїх роботах А.В. Захарова розглядає актуальну самооцінку (те, що вже досягнуто) і потенційну самооцінку (те, на що здатна конкретна особа). Самооцінка на кожному конкретному етапі розвитку особистості, з одного боку, відображає рівень розвитку емоційно-ціннісного ставлення до себе, з іншого – вона включається в процес подальшого формування самоставлення особистості (Захарова, 1993).

Досліджуючи особистісну та професійну самооцінку студентів педагогічних ВНЗ, Н.Є. Шафажинська встановила, що самооцінку студента, в першу чергу, визначає успішність процесу його адаптації як до соціальної ролі студента (I-II курси), так і до професійної ролі (IV-V курси) (Шафажинська, 1986). Саме тому в ході первинної професіоналізації проблема формування конструктивної самооцінки студентів як майбутніх фахівців набуває особливої актуальності, особливо тих, професійними функціями яких передбачено управління людьми.

2. Методологія та методи дослідження

Методологічно вивчення самооцінки студентства базувалася на ключових постулатах про самосвідомість (І.С. Кон, К.К. Платонов, У. Джемс, Е. Тітченер та ін.) у зв'язку

з формуванням життєвої позиції особистості майбутніх фахівців, їх готовністю реалізувати себе у професійній діяльності. Такі компоненти особистості, як самосвідомість, самооцінка, уявлення про себе посідають центральні позиції у структурі особистості (І.І. Чеснокова) та є вирішальними в системі її активного особистісного та професійного життєтворення (П.Р. Чамата), життєстійкості (С. Мадді), є запорукою психологічного здоров'я (О. Мейлі). Для діагностики особливостей самооцінки у студентів різних етапів професіоналізації було обрано 3 методики: 1) вивчення загальної самооцінки (опитувальник Г.М. Казанцевої); 2) очікувана оцінка особистості (за А.В.Петровським); 3) дослідження самооцінки (Дембо-Рубінштейна). У дослідженні взяли участь 83 студента 1-х – 4-х курсів (22 студента 1-го курсу, 21 – 2-го курсу та по 20 студентів 3-го та 4-го курсів) Житомирського державного університету імені Івана Франка, які оволодівають, переважно, педагогічними спеціальностями.

3. Результати та дискусії

За результатами дослідження, для студентів 1-го курсу характерна деяка розбіжність загальної та очікуваної самооцінки. Так, за результатами Опитувальника Г.М. Казанцевої, 40% студентів мають високий рівень самооцінки, 60% – середній, низький рівень не виявлено. Отримані результати, на нашу думку, пояснюються тим, що більшість першокурсників, вступивши до обраного закладу вищої освіти, намагаються продемонструвати вищу впевненість у собі для інтеграції в студентське середовище, базуючись на особистісних уявленнях про входження до шкільної групи. Вони оцінюють себе переважно позитивно, оскільки адаптаційний період на першому курсі швидко поступається фазі індивідуалізації, де студенти хочуть проявитися своїми індивідуальними якостями, які вони вважають позитивними

За методикою «Очікувана оцінка особистості» високо оцінюють своє положення в групі й очікують завищеної оцінки 75% досліджуваних, із середньою оцінкою – 25% студентів, із заниженою думкою про своє положення в групі, з низькою самооцінкою й невпевненістю в собі досліджуваних немає. Тобто більшість студентів першого курсу вважають, що оточуючі їх будуть оцінювати (чи вже оцінюють) краще, ніж вони самі себе оцінюють. При цьому показники «здоров'я» та «розумові здібності» оцінюють на середньому рівні, а «характер» та «щастя» оцінюють досить низько.

Результати другого курсу за двома методиками дуже схожі на результати першо-

го курсу, розбіжності між загальною самооцінкою та очікуваною теж існують, більшість досліджуваних вважають, що оточуючі оцінюють їх дещо краще, ніж вони самі себе оцінюють. Але на цьому курсі ми побачили найбільшу розбіжність між загальною самооцінкою (переважно середній рівень загальної самооцінки) та очікуваною оцінкою (переважно високий рівень). Це дає нам підстави говорити про надмірну самокритичність студентів другого року навчання. Такі показники, як «здоров'я», «розум», «характер», «щастя», в більшості знаходяться на середньому рівні. Ми пов'язуємо такі зміни в самооцінці з тим, що на другому курсі студенти інтенсивніше починають включати у свою самооцінку показники професійної придатності (починається період практик у закладах освіти) та недооцінюють роль особистісного самовизначення на цьому етапі професіоналізації.

Виходячи з отриманих результатів студентів третього року навчання, ми можемо визначити, що високий рівень самооцінки мають 60% студентів, середній – 40%, низький рівень не виявлено. Високо оцінюють своє положення в групі й очікують завищеної оцінки 80% досліджуваних, із середньою оцінкою – 20%. Заниженої думки про своє положення в групі, з низькою самооцінкою та невпевненістю в собі студентів не виявлено. Таким чином, у студентів третього курсу також є певні розбіжності між загальною та очікуваною самооцінкою, але вони не такі значні, як на першому та другому курсах. Вони можуть адекватніше оцінювати себе, враховуючи оцінку оточуючих. При цьому студенти третього курсу показники «здоров'я», «розумові здібності», «характер» та відчуття «щастя» оцінюють здебільшого як такі, що знаходяться на середньому рівні.

Порівнюючи результати четвертого курсу за методиками «Вивчення загальної самооцінки за допомогою процедури тестування» (опитувальник Г.М. Казанцевої) та «Очікувана оцінка особистості» (за А.В. Петровським), ми можемо сказати, що розбіжностей між загальною самооцінкою та очікуваною практично немає. Студенти четвертого курсу найбільш адекватно оцінюють себе, їхня самооцінка співпадає з очікуваною оцінкою. Водночас більшість із них оцінюють свої показники розумових здібностей, особливостей характеру та відчуття щастя як такі, що мають низький рівень прояву.

Порівняльний аналіз самооцінки студентів першого-четвертого курсів за методикою «Вивчення загальної самооцінки» (опитувальник Г.М. Казанцевої) та очікуваної

оцінки особистості за методикою А.В. Петровського показав (див. рис. 1.), що найбільш адекватно оцінюють себе студенти 4-го курсу: їх самооцінка співпадає з очікуваною оцінкою. Ми пояснюємо це тим, що до четвертого курсу студенти вже визначили свої особливості характеру, місце в соціумі, вони вміють адекватно оцінити ставлення оточуючих до себе. На четвертому році навчання студенти вже досить критично оцінюють себе.

Значну розбіжність між результатами у студентів другого курсу можна пояснити, на наш погляд, тим, що одержані під час навчання знання дають можливість студентам цього курсу замислитися над тим, які вони є, виникає досить критичне ставлення до себе. Водночас вони очікують, що оточуючі їх високо оцінюють, оскільки кожен із них підтримує іншого, підбадьорює, вказує на переваги.

На першому та третьому курсах також є певні розбіжності між загальною самооцінкою та очікуваною оцінкою. Але вони не такі значні, як на третьому курсі. Ми вважаємо, що на першому курсі студенти ставляться до себе ще не критично, а на третьому вже в змозі більш адекватно оцінити себе, враховуючи оцінку оточуючих. Що ж стосується показників за методикою «Дослідження самооцінки» (Дембо-Рубінштейн), то ми ви-

рішили визначити, як пов'язані між собою показники «здоров'я» (П1), «розум» (П2), «характер» (П3), «щастя» (П4) за допомогою кореляційного аналізу (див. табл. 1).

Як видно з результатів таблиці, на рівні значущості $p < 0,05$ (*) пов'язані між собою: здоров'я і характер (0,243), розум і характер (0,28). Даний взаємозв'язок, на нашу думку, може свідчити про те, що риси характеру безпосередньо впливають на те, як студенти почувають себе (суб'єктивне сприйняття здоров'я) та оцінюють власні розумові здібності.

На рівні значущості $p < 0,01$ (**) пов'язані між собою: здоров'я і розум (0,324). Тобто, самопочуття студентів впливає на їх здатність міркувати, розумові здібності.

Пов'язаними між собою на рівні значущості $p < 0,001$ (***) виявилися: здоров'я і щастя (0,485), розум і щастя (0,47) та характер і щастя (0,55). Виявлений взаємозв'язок, на наш погляд, свідчить про підтвердження наступної тенденції: щаслива та нещасна людина по-різному оцінюють власні розумові здібності та самопочуття.

Таким чином, за допомогою проведеного кореляційного аналізу ми можемо наочно побачити, що всі показники пов'язані між собою. Тобто, позитивно впливаючи на один із показників, ми тим самим створюватимемо певний позитивний вплив і на всі інші.

Таблиця 1

Кореляційний аналіз показників самооцінки студентів 1-го- 4-го курсу

	П1	П2	П3	П4
П1	1			
П2	0,324 **	1		
П3	0,243 *	0,28 *	1	
П4	0,485 ***	0,47 ***	0,55 ***	1

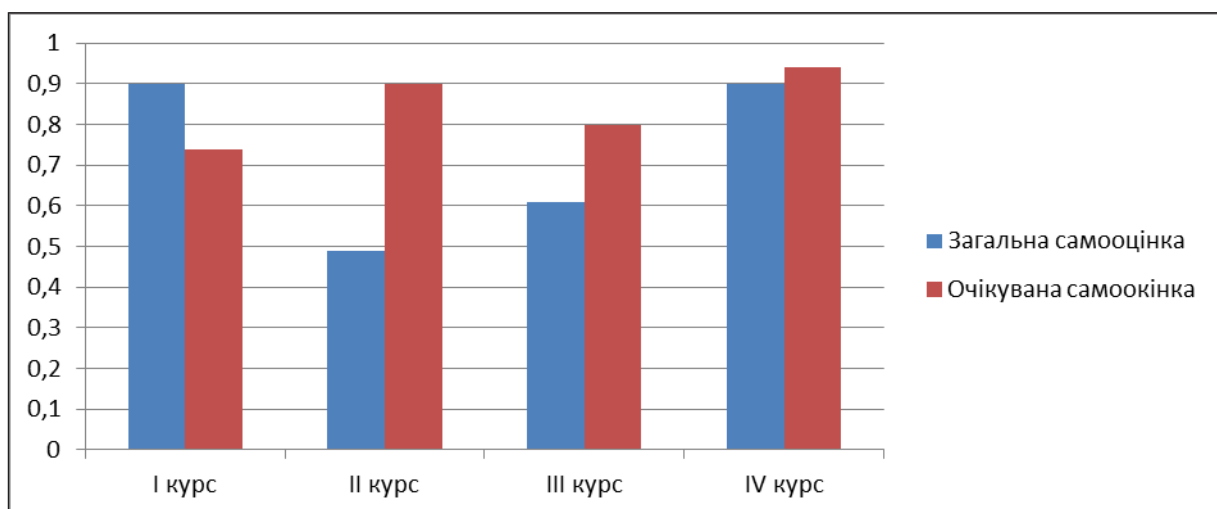

Рис. 1. Порівняльний аналіз результатів самооцінки студентів 1-го – 4-го курсів

Висновки

Порівнюючи одержані результати, доходимо висновку, що:

1) студенти першого курсу в цілому оцінюють себе позитивно, респондентів із низькою самооцінкою й невпевненістю в собі на даному курсі не виявлено. Показники «здоров'я» та «розумові здібності» оцінюють на середньому рівні, а «характер» та «щастя» – дещо нижче. Такі дані ми можемо пояснити тим, що першокурсники ще адаптуються до нових умов ВНЗ, тому можуть почувати себе нещасливими;

2) більшість студентів другого року навчання мають середній рівень показників «здоров'я», «розум», «характер», «щастя». У той же час на другому курсі виявлено найбільшу розбіжність між загальною самооцінкою (переважно середній рівень) та очікуваною оцінкою (переважно високий рівень), що, на наш погляд, свідчить про

надмірну самокритичність студентів даного року навчання;

3) на третьому курсі оцінка аналогічна оцінці першого курсу, але показники характеру та щастя оцінюють більш високо;

4) на четвертому курсі загальна оцінка досить висока, але визначається критичне ставлення до своїх розумових здібностей, характеру та щастя.

Результати проведеного аналізу дають нам підстави стверджувати, що самооцінка студентів різного року навчання зазнає певних змін, на які, на наш погляд, впливають як особисті обставини, так і певні знання, одержані під час навчання.

Перспективним напрямком наших подальших досліджень є розроблення системи вправ з урахуванням отриманих під час проведення емпіричного дослідження особливостей кожного року навчання з метою поліпшення конструктивної моделі самооцінки студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Захарова А.В. Психология формирования самооценки. Минск, 1993. 100 с.
2. Бутузова Л.П., Дмитрієва С.М. Психологічні особливості самооцінки та рівня домагань старшокласників. *Наука і освіта*. 2016. № 5(СХХХХVI). С. 156–162.
3. Кон И.С. В поисках себя. Личность и ее самосознание. Москва, 1984. 335 с.
4. Онуфрієва Л.А. Самооцінка як складова Я-концепції майбутніх фахівців соціономічних професій. *Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Кам'янець-Подільський, 2013. Вип. 22. С. 396–412.
5. Радзівіл К.П. Роль самооцінки особистості майбутніх психологів у формуванні професійних очікувань у навчальному процесі. *Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Кам'янець-Подільський, 2015. Випуск 28. С. 491–504.
6. Ушакова І.М., Кубанов М.Ю. Особливості самооцінки та рівня домагань у курсантів та студентів НУЦЗУ з різною успішністю учбової діяльності. *Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць*. Харків : НУЦЗУ, 2011. Вип. 10. С. 247–254.
7. Шафажинская Н.Е. Личностная и профессиональная самооценка студента педвуза. Москва, 1986. 102 с.
8. Ширапова Д.Д. Психологические факторы развития профессиональной самооценки студентов : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13. Санкт-Петербург, 2005. 26 с.
9. Boud D. Enhancing learning through self-assessment. London and New York, 2013. 25 p.
10. Diener E., Diener M. Cross-Cultural Correlates of Life Satisfaction and Self-Esteem. In: Diener E. (eds) *Culture and Well-Being. Social Indicators Research Series*, Springer, Dordrecht, 2009, vol 38. P. 71–72. URL : https://doi.org/10.1007/978-90-481-2352-0_4 (дата звернення : 3.02.2019).

REFERENCES:

1. Zaharova A.V. (1993) *Psichologiya formirovaniya samoostenki [Psychology of self-esteem formation]*. Minsk : Novoe znaniye [in Belarusian].
2. Butuzova L.P. & Dmitriyeva S.M. (2016) *Psikhologichni osoblyvosti samoostenky ta rivnia domahan starshoklasnykiv [Psychological personality self-esteem and level of aspirations of senior pupils]*. *Science and education*, 5, 156-162. [in Ukrainian].
3. Kon I.S. (1984) *V poiskah sebya. Lichnost i yeye samosoznanie . [In search of yourself. Personality and its consciousness]*. Moscow : Politizdat [in Russian].
4. Onufriyeva L.A. (2013) *Samoocinka yak skladova Ya-koncepciyi majbutnix faxivciv socionomichny'x profesij [Self-esteem as a component of a personality's Me-concept of future specialists of socioeconomic professions]*. *Problems of modern psychology: The collection of scientific works of K-PNU after Ivan Ogiyenko, Institute of psychology after G.S. Kostyuk of NAPN of Ukraine, issue 22*, 396 - 412 [in Ukrainian].
5. Radzivil K.P. (2015) *Rol samoostenky osobystosti maibutnix psikhologiv u formuvanni profesiinykh ochikuvan u navchalnomu protsesi [The role of Self-esteem of the personality of future psychologists in the formation of professional expectations in the educational process]*. *Problems of modern psychology: The collection of scientific works of K-PNU after Ivan Ogiyenko, Institute of psychology after G.S. Kostyuk of NAPN of Ukraine, issue 28*, pp. 491 – 504 [in Ukrainian].
6. Ushakova I.M., Kubanov M.Iu. (2011) *Osoblyvosti samoostenky ta rivnia domahan u kursantiv ta studentiv NUCZU z riznoiu uspishnistiu uchbovoi diialnosti [Peculiarities of self-esteem and level of aspirations for cadets and students of NUCZU with different success of educational activity]*. *Problems of extreme and crisis psychology. Collection of scientific works. Kharkiv: NUCZU, vol.10. pp. 247-254* [in Ukrainian].
7. Shafazhynskaia N.E. (1986) *Lychnostnaia y professyonalnaia samoostenka studenta pedvuza [Personal and professional self-esteem of the teacher training University's student]*. Moscow : Pedagogicheskii universitet [in Russian].

8. Shirapova D.D. (2005) Psycholohyceskye faktory razvytyja professional'noj samoocenky studentov [Psychological factors of development of professional students of self-esteem]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Sankt Peterburg: SPbGU [in Russian].

9. Boud David (2013) *Enhancing learning through self assessment [Enhancing learning through self assessment]*. London and New York : Routledge Falmar [in English].

10. Diener Ed & Diener Marissa (2009) *Cross-Cultural Correlates of Life Satisfaction and Self-Esteem [Cross-Cultural Correlates of Life Satisfaction and Self-Esteem.]* In: Diener E. (eds) *Culture and Well-Being. Social Indicators Research Series*, (vol 38). Springer, Dordrecht [in English].

Стаття надійшла до редакції 28.02.2019.

The article was received 28 February 2019.

УДК 159. 98:159.942

DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-2-7

РОЗВИТОК ГАРМОНІЙНОЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ АМБІВАЛЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ КОРОТКОТРИВАЛОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Зелінська Тетяна Миколаївна,

доктор психологічних наук, професор кафедри
загальної і соціальної психології та психотерапії,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

sharlizet@ukr.net

ORCID 0000-0003-4430-7082

Лук'яненко Валентина Володимирівна,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 2

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

vv.lukian@gmail.com

ORCID 0000-0003-3748-2616

Задоволення в дошлюбному партнерстві пов'язане зі здатністю до узгодження позитивних і негативно-руйнівних суперечностей взаємин. Зростання міжособистісних суперечностей передусе розлученню пари. Молода пара здійснює багаторазові спроби припинити і продовжити стосунки. Амбівалентність кожної сторони блокує прийняття узгодженого рішення, що утворює партнерську амбівалентність.

Мета статті – розкрити варіативні вияви амбівалентності партнерства та здійснити психологічний вплив у груповому консультуванні щодо її зниження, гармонізації і прийняття особами рішення щодо продовження чи припинення стосунків.

Методи. Здійснено підтримувально-толерантне групове консультування 9 студентів (5 дівчат і 4 хлопців) із партнерською амбівалентністю. Студенти отримали психологічну допомогу на п'яти зустрічах по 90 хвилин.

Результати. У статті доведено ефективність гармонізації, інтеграції стресових амбівалентних стосунків у межах авторської моделі консультування молодих людей. Розглянуто групове психологічне консультування на трьох етапах як процес гармонізації амбівалентності в партнерстві шляхом психологічних механізмів змінювання, спеціальних методів і прийомів.

До організаційно-комунікативних умов групового консультування належать: прийняття організаційної взаємодії; побудова консультативних стосунків на основі підтримувально-толерантного діалогу без конфронтації, з проявами емпатії, принципу «тут і зараз», розділеної відповідальності; підтримання взаємозв'язків базових умінь та специфічних психотехнік, умінь (працювати з амбівалентними схемами, прийом двох стільців, смислова презентація опору та ін.).

Висновки. Групове психологічне консультування дозволило юнакам і дівчатам проаналізувати, усвідомити і узгодити власну партнерську амбівалентність. Описані види партнерської амбівалентності (гармонійна, неузгоджена, дисгармонійна) дозволяють дошлюбній парі усвідомити свої стосунки і здійснити узгодження власних стресових стосунків чи звернутися за психологічною допомогою.

Ключові слова: амбівалентність особистості, гармонійний вид партнерської амбівалентності, дисгармонійний вид партнерської амбівалентності, неузгоджений вид партнерської амбівалентності, толерантно-підтримувальна модель групового консультування.